

VAD HÄNDE PÅ ÅTTIOTALET?

De första tjugo åren

Vid en beskrivning av sociologiämnets utveckling i Sverige ligger det nära till hands att dela in historien i två perioder. Tiden från slutet av fyrtiotalet till några år in på sextiotalet dominerades sociologin av en relativt enhetlig syn på hur forskningen skulle bedrivas och vid mitten av sextiotalet skedde en snabb och tydlig förändring av forskningsinriktningen inom sociologin, som det också ter sig relativt lätt att karakterisera. Frågeställningen i denna artikel är om den sociologiska forskningen i Sverige alltjämt befinner sig i denna andra period eller om vi idag i andra halvan av nittiotalet befinner oss i en tredje period och i så fall hur denna period skulle kunna karakteriseras. Min preliminära slutsats är att det är rimligt att tänka sig en tredje period. Liknande förändringar inom sociologin har skett i många andra länder, men här kommer jag enbart att se till vad som skett i Sverige.

Man kan tycka att det är onödigt att göra sådana här periodiseringar och att de med nödvändighet blir förenklingar. Det finns forskningstraditioner inom sociologin som präglas av en påtaglig kontinuitet, t.ex.. alkoholforskning eller forskningen om mobilitet. Ändå menar jag att en periodisering av detta slag kan ge viktiga insikter, som är av betydelse när vi funderar över framtida forskningsstrategier och över vår forsknings förhållande till omvärlden både i form av andra akademiska discipliner och forskningsintressenter som myndigheter, politiker etc.

Som en bakgrund till en diskussion av »den tredje periodens sociologi» ska jag först kort säga något om de två första perioderna

och om övergången mellan dem. Därefter ska jag koncentrera mig på förhållanden som jag tror kännetecknar de senaste 10–15 årens sociologi.

När man beskriver femtiotalssociologin i några korta drag kan den idag nästan framstå som en karikatyr: positivism, kvantitativa metoder, normer, socialpsykologi, distansering från humaniora (t.ex. historia), trivselundersökningar, anpassningsparadigm. Inte desto mindre tror jag att en sådan beskrivning har fog för sig (se t.ex. Fridjonsdottir, 1987), även om en del forskare som var med på den tiden med viss rätt tagit avstånd från en alltför enkel beskrivning (se t.ex. Edmund Dahlströms (1982) recension av Torsten Björkmans och Karin Lundqvists avhandling *Från Max till PIA*). Denna beskrivning utesluter inte att det finns många intressanta sociologiska arbeten från denna tid, som vi borde kunna ta vara på bättre och som är värda att läsa än idag.

För att förstå den snabba övergången till den andra periodens makroorienterade sociologi, kritiken av positivismen, inflytandet från marxismen etc, tror jag det är viktigt att konstatera att den första periodens sociologi hade försvagats betydligt i början av sextio-talet (jfr. Allardt, 1995:13). De stora förväntningar som hade riktats mot sociologerna vid slutet av fyrtio-talet tycks inte ha infriats. I en artikel med titeln »En uppfordran till samhället och samhällsvetenskaperna» i det allra första numret av Sociologisk forskning, nr 1 1964, skriver t.ex. Ulf Himmelstrand om sociologins ställning: »Den som ute i samhället lyssnar till kommentarer om den svenska sociologins betydelse kan inte undgå att höra tonfall av ringaktning och besvikelse även bland personer med omdöme och intresse för sociologi. ... Ämbetsmän och politiker, som före 1947 starkt verkade för att vi här i landet skulle få en professur i sociologi har hört sägas att de inte längre tycker att sociologin är mycket att satsa på. Sociologerna gör ju ingenting ...!» (Himmelstrand, 1964:39).

Även Torgny Segerstedt uttalar i sin bok *Att studera sociologi* som kom ut 1968 en besvikelse. »Allt för många sociologer, både hemma och ute, har forskat i detaljer och levererat smårapporter och det sker medan städer och landsbygd, skola och universitet, familj, arbetsliv och fritidsliv förändras i grunden, för att nu inte tala om den internationella situationen. Vi borde känna ett ansvar att

skapa en teori, som kunde omsluta och förklara alla dessa händelser» (Segerstedt, 1968:104).

Genomslagskraften i den andra periodens sociologi blir obegriplig om man inte förstår den mot bakgrund av denna försvagning av den första sociologin i Sverige. Jag ska inte säga mycket om den andra perioden. (Den finns bl.a. beskriven i Allardt m.fl., 1988 och Fridjonsdottir, 1987.) Som ett lite kuriöst tecken på snabbheten i denna förändring vill jag bara peka på två artiklar i Sociologisk forskning av Joachim Israel, som publicerades i två på varandra följande nummer, nr 4 1967 och nr 1 1968. Den första av dessa artiklar hade titeln »Sociala kontakter, attityder och föräktenskapligt sexuellt beteende» och innehåller inte mindre än 10 omfattande tabeller. Den därpå följande artikeln hade titeln »Spridda tankar om sociologisk teori» och i den formulerar Israel en skarp kritik av svensk sociologi i fem punkter. En punkt gällde kritik av mikrosociologisk teori »som ofta är mer elegant än användbar och mera exklusiv än betydelsefull» (Israel, 1968:85).

Den andra periodens sociologi i Sverige blev framgångsrik. I den utvärdering som gjordes av svensk sociologi 1987 blev omdömet gott. Utvärderarna framhåller särskilt att den andra periodens sociologi blev betydligt mer lyckosam i Sverige än i de andra nordiska länderna. »Med en viss rätt vågar man påstå att sociologin i Sverige redde ut krisen på ett mer fruktbart sätt än de övriga länderna. Den svenska sociologin fick den samhällsanknytning den saknat och framstår i dag mot slutet av 1980-talet som internationellt synlig och intressant» (Allardt m.fl., 1988:41). En anledning till att utvecklingen i Sverige blev fruktbar var att det fanns avnämare till och intressenter i denna sociologins förvandling. Omsvängningen understöddes av ett starkt intresse från arbetarrörelsen. Såväl fackföreningarna som det socialdemokratiska partiet satsade vid slutet av sextiotalet på sociologisk forskning för att lyfta fram frågor som företagsdemokrati och jämlikhet. Den förnyade arbetslivsforskningen och Levnadsnivåundersökningarna var de mest tydliga exemplen på detta stöd.

Samtidigt kanske vi inte ska underskatta den kärna av kontinuitet som trots allt funnits i svensk sociologi. Sociologins empiriska inriktning levde kvar under den andra perioden. Och Erik Allardt

betonade i utvärderingen att det också fanns »ett tydligt gemensamt element i 1970-talets levnadsnivåundersökningar och 1950-talets trivselundersökningar» (Allardt m.fl., 1988:49, jfr. Dahlström, 1994:84).

Men även om den empiriska traditionen på sätt och vis överlevde det snabba periodskiftet skedde en radikal förändring i synen på empirins roll i forskningen. De vetenskapsteoretiska utgångspunkterna förändrades markant. Och i denna andra period utvecklades den teoretiska och vetenskapsteoretiska diskussion, som Israel efterlyste i sin artikel, till ett av de större specialområdena inom sociologin.

En tredje period?

Utvärderingen av sociologin i Sverige gjordes för 10 år sedan. Jag tycker idag att det är svårt att riktigt känna igen den positiva bild av svensk sociologi som gavs i rapporten. Antagligen gjordes utvärderingen vid en ovanligt gynnsam tidpunkt; vid slutet av en framgångsrik period. Min avsikt är dock inte att framställa en tredje periods sociologi som en nedgångsperiod eller att tala om en sociologins kris. Ändå tror jag att sociologin i vissa avseenden står svagare idag än för tio år sedan kanske framför allt beroende på att vi inte då såg en del problem som började dyka upp. Forskningsinriktningen hade blivit för ensidig och omvärlden förändrades på ett sätt som vi inte hade förutsett. Och min uppfattning är att så pass mycket förändrats både inom sociologin och kanske framför allt i dess omgivning att det, med hänvisning till tidigare reservationer, är relevant att tala om en tredje period, som antagligen formades vid mitten av åttiotalet.

Men dateringen här är mer problematisk än vid övergången mellan den första och den andra perioden. Det är inte fråga om en lika tydlig och påtaglig förändring. Det finns inget program för denna förändring och ingen genomgående kritik av den tidigare periodens inriktning och verksamhet. Förändringen har kommit smygande och skett i tysthet utan stora deklARATIONER. Det är inte någon enhetlig förändring utan den har skett i olika riktningar, därför är perioden mer svårångad och svårare att karakterisera än

de tidigare. Kanske skulle man också kunna hävda att det är en förändring som varit naturlig genom att ämnet har vuxit. Det finns fler aktiva forskare än tidigare och då blir det naturligt att bredden är större. Det ligger säkerligen något i ett sådant argument, men jag tror ändå att det är fråga om mer än så. Det har dessutom skett väsentliga förändringar i fråga om sociologins vetenskapliga ställning i det övriga samhället och i den vetenskapliga ambitionsnivån.

Det finns ett flertal indikationer på att sociologins betydelse och status i samhällsdebatten har blivit mindre framträdande. Jag har även en känsla av att sociologin inte heller längre är lika intressant för den bildade allmänheten. Här har ämnen som idéhistoria och etnologi i stället nått en ökad popularitet. Det är många som påpekat att sociologer syns mindre i samhällsdebatten. Det händer att studenter frågar varför det bara är ekonomer och statsvetare som är med i debatter på TV eller skriver i de stor dagstidningarna. Om man tror att den tredje perioden inleddes vid mitten av åttiotalet utgör Maktutredningen ett talande exempel. I denna utrednings ledningsgrupp, som tillsattes i juni 1985, fanns ingen sociolog. Det var statsvetare, ekonomer och historiker. Hade en liknande utredning tillsatts några år tidigare hade antagligen inslaget av sociologer i både ledningsgrupp och i de olika delprojekten varit större.

Redan i början av åttiotalet fanns det tecken på att sociologisk forskning började uppfattas som mindre relevant bland de intressenter som tidigare understött den makroorienterade nya sociologin. I en rapport med titeln *Forskning för demokrati från 1981* författad av två fackliga representanter riktades skarp kritik mot en hel del sociologisk forskning om medbestämmande. Författarna hävdar att många fackliga representanter känt sig utnyttjade av forskarna och att forskarna bara varit ute efter att göra karriär. Vidare sägs att forskarna är främmande för verkligheten på arbetsplatserna och deras »sparsamma närvaro» på dessa arbetsplatser. Och enligt rapporten är det ungefär tre fjärdedelar av fackklubbarna som säger »att de inte fått ut något nyttigt vare sig ur rapporterna eller projektet som sådant» (Stange och Ivarsson, 1981:67). Oberoende av om dessa omdömen är välgrundade eller ej säger de något om inställningen till forskningen bland fackrepresentanter. De nedskärningar som gjordes på dåvarande Arbetslivscentrum vid slutet av åttio-

talet liksom nedläggningen av Bygghorskningsrådet kan till en del förstås i detta perspektiv.

Det har flera gånger sagts och ofta med en kritisk ton att sociologins historia i Sverige är de offentliga utredningarnas historia. Men under åttiotalet har också utredningsväsendet förändrats, vilket naturligtvis påverkat sociologins ställning. Numera torde de flesta sociologer vara beredda att försvara forna tiders gedigna utredningar.

Möjligen kan man se situationen vid mitten av åttiotalet som en parallell till vad som skedde vid mitten av sextiotalet. En cirka 15-årig period av förhoppningar på sociologins bidrag till samhällsförändring hade mattats av och delvis förbytt till besvikelse. Kanske var det inte så bland de aktiva forskarna, men väl bland praktiker och intressenter. Vid mitten av åttiotalet började det bli uppenbart att t.ex. medbestämmandet och löntagarfonderna inte hade givit så stora effekter som många ändå hade hoppats på. Därmed inte sagt att MBL-lagstiftningen varit helt meningslös, men många sociologer hade under den andra perioden bidragit till att skapa stora förväntningar kring hur företagsdemokrati och ökat inflytande för de anställda skulle kunna lösa många av det moderna samhällets problem.

Den svenska sociologin passade inte riktigt in i det sena åttiotalets politiska klimat. Det passade ekonomerna bättre och de lyckades så småningom etablera ett allt starkare inflytande över det politiska beslutsfattandet även i frågor som tidigare legat utanför deras områden t.ex. i fråga om vård och omsorg, trots visst motstånd från en del sociologer (Korpi, 1992, Hugemark, 1994).

Under den andra perioden blev sociologin djupt indragen i de välfärdsstatliga projekten. Detta blev delvis ämnets räddning och bidrog till ett uppsving för en omfattande och intressant forskning. Men i efterhand kan man konstatera att en alltför stor del av forskningen kom att ägnas åt denna typ av frågeställningar och att sociologin därmed förlorat terräng. När välfärdsstaten ifrågasattes blev också sociologin ifrågasatt. Dessutom kan man konstatera att en del av denna forskning också visat sig ha gjort felaktiga uppskattningar och bedömningar inom sitt eget område. Det gäller t.ex. beskrivningen av maktrelationer och styrkeförhållanden mellan samhällsklasser. I efterhand är det lätt att se att forskningen från denna

tid framför allt underskattade kapitalets maktresurser och överskattade de samlade maktresurserna hos arbetarklassen och dess politiska organisationer.

Beskrivningen ovan är endast en inledning till att förstå vad som hänt med sociologin under senare år. Jag tror inte man ska se denna försvagning av sociologins ställning som en kris. Men det som händer nu är att forskare på olika sätt analyserar konsekvenserna av tidigare erfarenheter. Forskning innebär att hela tiden ompröva teorier och slutsatser. Det är inget konstigt med det. Men på nittio-talet sker det inte lika öppet och högröstat som vid slutet av sextio-talet och början av sjuttio-talet.

Jag tror att man kan urskilja två tendenser inom sociologin under nittio-talet. Båda tendenserna innebär att sociologiämnet blivit otydligare och gränserna mot andra ämnen upplösts. Inom sociologin sker en fragmentering i fråga om såväl teorier som metoder och studieobjekt. Samtidigt sker en spridning av sociologin till andra samhällsvetenskapliga discipliner. Samhällsvetenskapen håller på att bli mer och mer sociologisk, men beskrivs kanske inte som sociologi. Många av de institutioner som avknoppats från sociologin gör t.ex. i stället allt för att försöka avskärma sig från »moder-ämnet». Jag ska nedan diskutera dessa tendenser var för sig för att till sist försöka komma med några reflektioner om betydelsen av denna utveckling.

Mångfald eller upplösning

Inom den första akademiska sociologin i Sverige i slutet av fyrtio-talet och under femtio-talet fanns en tydlig ambition att utveckla en teori för samhället. Ett stort antal undersökningar skulle så småningom pusslas ihop till en sammanhängande teori. Segerstedt har uttryckt detta klart i sin skrift från 1968. Som skäl för en stark teori angav han dels behovet av att kunna ställa prognoser för samhälls-utvecklingen och dels behovet av vetenskaplig frihet. »Man kan ju t.ex. jämföra fysikens starka teori, som utesluter varje påverkan från departement och nämnder eller industrier, och samhällsvetenskapens svaga teori, som just inbjuder till sådan påverkan. Det får där-

för sägas vara i samhällsvetenskapens intresse att bygga upp en stark teori» (Segerstedt, 1968:21).

Även i den marxistiskt inriktade sociologin från slutet av sextio-talet var syftet att konstruera en stark teori. Tanken var att man utifrån begrepp som produktionsförhållanden och klassmotsättning- ar skulle kunna bygga upp en teori som förklarade det mesta som skedde i samhället. Även om det inte fanns någon vidare enighet om den exakta formuleringen av en sådan teori fanns ambitionerna där, åtminstone från början. Så småningom har dessa ambitioner minskats och själva denna process kanske utgör övergången till en tredje period. Någon kandidat till en ny stark teori har knappast lanserats. Somliga skulle kanske vilja se Anthony Giddens struktu- rerings-teori som ett sådant alternativ. Men det är knappast en teori av en sådan kaliber att den skulle kunna utvecklas till en stark teori. Den är i bästa fall ett intressant ramverk för sociologiska resone- mang. Man kan förstå framgången för Giddens sociologi under den tredje perioden som en teoretisk kompromiss som fyller ett tomrum, men samtidigt har kompromissens urvattnade karaktär.

Den sänkta ambitionsnivån när det gäller teorikonstruktion och över huvud taget när det gäller förklaringar och framför allt prog- noser har lett till en ökande mängd partiella teorier eller som man ofta säger: perspektiv. Kunskapsteoretiskt har vi konstaterat att so- ciologin snarast är förparadigmatisk. I avsaknad av starka teoretiska ambitioner kan vi ägna oss åt olika klassiker. Marx har blivit en klassiker bland andra. Som en absolut kontrast till Segerstedts am- bitioner kan man se Edmund Dahlströms uttalande i sin artikel om svensk sociologi: »I hope that tomorrow's sociology blooms in 100 flowers of different discourse cultures rather than adjusts to alleged trends, authoritative predictions and accepted truths» (Dahlström, 1994:87).

Den minskande ambitionsnivån i fråga om teoretiserande och generella förklaringar har bl.a. tagit sig uttryck i ett ökat intresse för historiska förklaringar. Sociologin har närmat sig historieämnet, som den tidigare försökte avskärma sig ifrån. Samtidigt har his- torieforskningen närmat sig sociologin. Över huvud taget har de skarpa gränserna mellan samhällsvetenskap och humaniora, som drogs upp i början av femtio-talet blivit otydligare.

Ett inslag i den ökande mångfalden inom sociologin idag är en pluralism i fråga om metoder, vilket är en av anledningarna till att gränserna till de humanistiska disciplinerna suddats ut. Under åttiotalet har användandet av kvalitativa metoder definitivt blivit rumsrent inom sociologisk forskning, även om alla sociologer långt ifrån är entusiastiska över detta. Men idag finns det inte bara kvantitativa och kvalitativa metoder. Det finns också en mångfald av olika kvantitativa metodstrategier. De kvantitativa analysmetoderna har utvecklats oerhört. Ironiskt nog har alltså detta inträffat samtidigt som förklaringsambitionerna minskat. Även beträffande kvalitativa metoder finns det numera ett antal olika riktningar.

Framför allt är det dock ifråga om teorier eller teoretiska perspektiv som mångfalden eller upplösningen blivit märkbar. Inte minst bidrog det under åttiotalet ökande intresset för Michel Foucaults arbeten till många gränsöverskridanden inom och mellan den samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningen. Idag finns ett intresse för Robert Mertons tankar om »theories of the middle range». Bitar av marxistisk teori lever kvar samtidigt som andra partiella teorier prövas och förs fram. Genusteorier av olika slag har kommit att få ett ökat utrymme, liksom teorier om etnicitet. I deras kölvatten har den sociala konstruktivismen, bl.a. genom inflytande från Foucault, uppenbarat sig som nästan en ny skolbildning, som plötsligt bara finns där. Kulturteorier, organisations-teorier, systemteorier, rational choice teori, spelteori är andra nya riktningar som finns företrädda. Det finns ett förnyat intresse för socialpsykologi, men med annorlunda frågeställningar än den socialpsykologi som var dominerande på femtotalet. En del av utvecklingen av denna teoretiska mångfald återspeglas i volymen *Den sociologiska fantasin* från 1987 som initierades av Sociologförbundets teorigrupp och redigerades av Ulla Bergryd (1987).

Spridning och avknoppning

Den minskande ambitionsnivån i fråga om förklaringar och teoribyggande och ett fjärmande från det naturvetenskapliga idealet gäller inte bara sociologin. Samma tendens finns inom de flesta samhällsvetenskapliga ämnen, till och med i nationalekonomin. Även

om många framhållit att det naturvetenskapliga idealet, t.ex. experiment, inte heller går att förverkliga inom all naturvetenskaplig forskning har det under efterkrigstiden blivit mer och mer uppenbart att det inte går att bedriva forskning om samhället på samma sätt som forskning om naturen. Det är t.ex. inom samhällsvetenskapen betydligt svårare att leda olika teorier i bevis, vilket öppnar möjligheterna för oändliga omöjliga diskussioner mellan olika ståndpunkter. En luttrad sociolog har givit ett drastiskt uttryck för detta dilemma: »Samhällsvetenskaperna befinner sig ännu i många stycken i en medeltida situation. Teleskopen ger delvis oklara bilder. Samhällsforskarnas timliga lycka eller olycka bestäms av intressegrupper utanför forskarsamhället och beror av hur forskarna tolkar oklarheten. Samhällsforskningen förs inte framåt utan fortsätter i sin sekelcirkel» (Korpi, 1992:115).

Allt sedan sjuttioalet har det åtminstone under vissa perioder talats mycket om tvärvetenskap och en sådan har också praktiserats och fått organisatoriska förankringar t.ex. i Tema-institutionerna vid Linköpings universitet. Sociologin är i många avseenden redan från början tvärvetenskaplig. Sociologin har inget specifikt avgränsat studieobjekt som andra samhällsvetenskaper som statsvetenskap, pedagogik eller företagsekonomi. I och med det ökade intresset för tvärvetenskap har också sociologin spritts till andra samhällsvetenskapliga ämnen. Jag tror att det är ganska tydligt att samhällsvetenskapen under de sista tjugofem åren blivit mer sociologisk. Samtidigt som sociologiämnet blivit otydligare har såväl sociologisk teori som metod spritts till andra samhällsvetenskapliga ämnen. Frågan är hur sociologin som ett ämne utan objekt står sig i konkurrens med andra discipliner som har en fastare samhällsförankring genom en tydligare objektanknytning till företag, till skolan, till det politiska systemet, eller till ett professionellt yrke som psykologyrket. I och med den ökande tvärvetenskapligheten har gränserna mellan ämnen blivit svagare och konkurrensen mellan dem ökat. Denna process har också skett i relation till humanistiska ämnen som historia, etnologi, litteraturvetenskap, språkvetenskap eller filosofi.

Och det tycks som om sociologins anknytning till specifika forskningsobjekt har minskat med åren. Flera av den tidiga sociologins specialområden har så småningom kommit att avskiljas från den ursprungliga disciplinen genom vad som kan ses som avknoppningar. Detta gäller t.ex. socialt arbete och kriminologi. De första professurerna i socialt arbete tillsattes med sociologer under första halvan av åttiotalet. I Stockholm var kriminologi först en avdelning inom sociologiska institutionen för att sedan bli en självständig institution. Forskningen om masskommunikation bedrevs tidigare i stor utsträckning vid sociologiska institutioner, men denna forskning har kommit att avskiljas från sociologin på olika sätt vid olika universitet.

Avknoppningar kan för all del även ses som en form av spridning av sociologin. Men den mesta spridningen av det sociologiska »budskapet» har skett genom att forskare inom andra discipliner har börjat arbeta mer sociologiskt. Här kan vi urskilja tre typer av spridning: 1) andra forskare har börjat använda sig av sociologiska metoder som surveyer och intervjuer 2) andra ämnen har börjat ägna sig åt områden som ratades av sociologer vid slutet av sextiotalet (t.ex. attitydmätning och arbetstillfredsställelse) 3) andra ämnen har adopterat utländska sociologiska teoretiker.

Användningen av från början typiskt sociologiska metoder är, tror jag, mest förekommande i ämnen som statsvetenskap och pedagogik. Statsvetenskap var länge ett ämne som metodmässigt nästan uteslutande arbetade med skrivna källor. Att bygga resonemang på intervjuer och surveyer sågs som förkastligt. Men sedan några decennier verkar surveyforskning vara lika vanligt inom statsvetenskap som sociologi. Utbredningen av sociologiska metoder inom statsvetenskapen hänger nära samman med att statsvetare också tagit över tidigare typiska sociologiska forskningsområden som politisk sociologi och attitydmätning. Attityder utdefinierades i stort sett från den sociologiska dagordningen under sjuttioalet, men har så småningom kommit tillbaka (jfr Svallfors, 1996:22). Men under tiden har framför allt statsvetare och även religionsvetare tagit över en hel del av forskningen om t.ex. värderingsförändringar.

Även en mer socialpsykologiskt orienterad arbetslivsforskning utdefinierades i slutet av sextiotalet och har därefter tagits upp av

framför allt psykologer, men också av företagsekonomer och pedagoger. Arbetslivsforskningen var ett av kärnområdena både i sociologin på femtiotalet och under den därpå följande perioden. Men idag görs antagligen betydligt mer arbetslivsforskning inom andra samhällsvetenskapliga och humanistiska discipliner. Bland de forskare som var ordförande i någon av Rådet för arbetslivsforskningss elva prioriteringskommittéer hösten 1996 fanns inte en enda sociolog.

Många av de i världen mest kända sociologiska teoretikerna uppmärksammas idag i Sverige mer inom vissa andra discipliner. Pierre Bourdieu har först och främst tagits upp av pedagoger men även av litteraturvetare och det är främst pedagoger som introducerat Bourdieus arbeten i Sverige. Även om diskussionen av Harry Bravermans teser om arbetets degradering först togs upp av sociologer har den fortsatta forskningen om giltigheten av Bravermans teser främst bedrivits och förts vidare av historiker och ekonomhistoriker. Även det ökande intresset för Norbert Elias teori om civilisationsprocessen har i första hand inspirerat ekonomhistoriker och i viss mån etnologer. Berger och Luckmanns bok *The Social Construction of Reality* har antagligen fått ett starkare genomslag bland företagsekonomer än sociologer.

Några avslutande reflektioner

Jag tror alltså att det är riktigt att tänka sig att sociologin kommit in i en tredje period under efterkrigstiden. Men vad är det för period? Övergången till denna period har skett långsamt och ganska odramatiskt. Det har inte skett med några stolta proklamationer och det är knappast fråga om att några nya alternativa teorier eller metoder lanserats. Snarare är det fråga om en period av minskade ambitioner och förväntningar. Tanken om de starka teorierna har övergivits och i stället har det utvecklats en flora av partiella teorier eller perspektiv. Detta gäller även på methodsidan. Samtidigt är det värt att påpeka att denna förändring inte bara skett i Sverige. Snarare kanske förändringen varit mer dramatisk och tydlig i flera andra länder, t.ex. i Storbritannien.

Det finns tecken på att sociologin och sociologerna förlorat i status och direkt inflytande i samhällsdebatten. Samtidigt har förväntningar på vetenskapliga generaliseringar och praktisk nytta mattats både inom ämnet och bland avnämarna. Å andra sidan finns det många tecken på att sociologin som samhällsvetenskaplig praktik och även teori har fått ett avsevärt ökat inflytande både inom andra samhällsvetenskaper och humaniora under efterkrigstiden. Sociologiska metoder och teoretiker används allt mer inom andra discipliner. Den sociologiska vetenskapliga praktiken är inte överspelad. Frågan är hur vi som är »riktiga»sociologer ska se på denna situation.

Som en konsekvens av denna spridning av intresset för sociologi borde vi kunna hävda att sociologiämnet är det ämne som är bäst ägnat att studera och praktisera samhällsvetenskaplig grundforskning. Vi har inget särskilt studieobjekt, men vi prövar metoder och teorier för att förstå hur olika samhällsprocesser i all deras komplexitet hänger samman. Vi arbetar med att utveckla teorier om människors handlingar och om människors handlingsvillkor. Vi studerar sambandet mellan individ och kollektiv och vi analyserar motsättningar som uppstår genom skiktningprocesser av olika slag. Vi konstruerar teorier för att förstå kollektiva fenomen som organisationer och nätverk.

Jag har tidigare inte velat tala om en sociologins kris. Om vi ska tala om kris tror jag snarare det är fråga om en samhällsvetenskapens kris. De svårigheter att formulera övergripande teorier eller att göra förutsägelser som uppenbarar sig under ett halvt sekels intensiv samhällsforskning delar sociologin med andra samhällsvetenskapliga ämnen. Men när gränserna mellan disciplinerna håller på att upplösas tror jag sociologin kommer att behövas.

Författaren vill tacka för kommentarer i samband med en presentation vid sociologiinstitutionernas ämneskonferens i Göteborg och vid ett seminarium på sociologiska institutionen i Stockholm samt från Ulla Bergryd, Edmund Dahlström, Janne Jonsson, Fredrik Liljeros, Sven Olsson Hort och Lars Udehn.

Litteratur

- Allardt, E. (1995) »Reflexioner kring utvecklingslinjerna i svensk sociologi» i Swedberg, R. och Wennemo, I. (red.) *Sociologin i Stockholm 1954–1994*. Stockholm: Sociologiska institutionen.
- , Lysgaard, S. och Sörensen, A. (1988) *Sociologin i Sverige. Vetenskap, miljö och organisation*. Uppsala: Swedish Science Press.
- Bergryd, U. (red) (1987) *Den sociologiska fantasin – teorier om samhället*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Dahlström, E. (1982) »Recension av Torsten Björkman och Karin Lundqvist: Från MAX till PIA. Reformstrategier inom arbetsmiljöområdet», *Sociologisk forskning*, nr 1 1982.
- (1994) »Contemporary Swedish Sociology: A Personal View», *Acta Sociologica*, 37:75–92.
- Fridjonsdottir, K. (red.) (1987) *Om svensk sociologi. Historia, problem och perspektiv*. Stockholm: Carlssons.
- Himmelstrand, U. (1964) »En uppfordran till samhället och samhällsvetenskaperna», *Sociologisk forskning*, nr 1.
- Hugemark, A. (1994) *Den fängslade marknaden*. Lund: Arkiv.
- Israel, J. (1967) »Sociala kontakter, attityder och föräktenskapligt sexuellt beteende», *Sociologisk forskning*, nr 4.
- (1968) »Spridda tankar om sociologisk teori», *Sociologisk forskning*, nr 1.
- Korpi, W. (1992) *Halkar Sverige efter? Sveriges ekonomiska tillväxt 1820–1990 i jämförande belysning*. Stockholm: Carlssons.
- Segerstedt, T. (1968) *Att studera sociologi. En inledning till sociologiens studium*. Stockholm: Svenska Bokförlaget Norstedts.
- Stange, J och Ivarsson, O. (1981) *Forskning för demokrati*. Stockholm: Arbetarskyddsfonden.
- Svallfors, S. (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi*. Umeå: Boréa.